

התייחסות לתכנית להגברת התחרות בחקלאות במסגרת

חוק ההסדרים 2021

הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא הינו גוף מקצועי ועצמאי של חוקרים, המנסח מדיניות ומייעץ לגורמי ממשל בארץ ובחו"ל בכל הנוגע לקידום ביטחון תזונתי ומערכות מזון בריאות ובנות קיימא

עמדת הפורום:

הפורום תומך בתזונה בריאה ומקיימת ובהפחתת יוקר המחייה, אך פעולות קצרות טווח ומהלכים המבוססים על שיקולים כלכליים בלבד עלולים לגרום לנזק בלתי הפיך לביטחונם התזונתי של תושבי ישראל. ביטחון תזונתי מתקיים כאשר לכל האנשים בכל עת יש גישה פיזית וכלכלית למזון מזין ומספק העונה על מכלול הצרכים התזונתיים ומאפשר לנהל חיים בריאים ופעילים.

מזון אינו עוד מוצר צריכה (קומודיטי) אלא זכות יסוד וצורך קיומי, וכשמדובר ביכולת ייצור חקלאי עצמי, שיקום ענפי חקלאות שיפגעו מצעדים אלה, עלול להיות תהליך ארוך עד בלתי אפשרי, עם פגיעה ממשית בביטחון המזון. זאת ועוד, הגברת החשיפה ליבוא אינה מבטיחה הורדת מחירים לאורך זמן, כפי שדווח בדו"ח מבקר המדינה ממאי 2021 על תוצאות חוק המזון (2015): "בביקורת נמצא כי הפחתות מכסים ופתיחת מכסות פטורות ממכס בשנים 2016 - 2020 לרוב לא התגלגלו ברובן לצרכן לעומת התקופה שלפני הפחתת המכסים או פתיחת המכסות".

היבוא עתיד לפגוע בייצור המקומי ולהגביר את התלות בגורמי חוץ, מה שעלול להביא להתייקרות המוצרים מחד ולסכן את כולנו בעיתות משברים מאידך. לדוגמה באירועים אקלימיים שמתרבים ומחריפים, וכבר משפיעים על החקלאות העולמית. מחירי התוצרת החקלאית העולמית תנודתיים ועלולים להמשיך לעלות. לממשלה כלים מרובים להתמודדות עם יוקר המחיה שניתן להפעילם לפני פתיחת השוק באופן דרסטי ליבוא - שלו השפעות מיידיות על החקלאות המקומית. לדוגמה, ניתן להפעיל בקלות יחסית מנגנון פיקוח על המחירים, כפי שהמליצה כבר בעבר ועדת המחירים המשותפת למשרדי האוצר והחקלאות.

ביטחון מזון

יבוא תוצרת חקלאית אינו פתרון קסם להורדת מחירים לאורך זמן, ובמיוחד במדינת אי קטנה כישראל אשר תלויה בעיקר בהובלה ימית ואינה צרכן גדול ואטרקטיבי שהיצרנים רוצים בהכרח ביקרו. מעבר לכך, מאחר שחלק גדול מהמחיר לצרכן הינו בשל עלויות השיווק, גדול הסיכון שהמשווקים הם אלה שיגרפו לכיסם את הפחתת המכסים, כפי שקרה גם בעבר. סיכון זה גדול עוד יותר במקרה של הפחתה בתחרות מצד חקלאות ישראל, שתשאיר את הצרכנים תלויים במוצרי יבוא. בעיתות חירום, משברים עולמיים, אקלימיים ואחרים, בעיות הובלה או פגיעה ביבולים בחו"ל בשל שינויי אקלים וסיבות אחרות, אם אספקת המזון הטרי תהיה תלויה ברובה בייבוא, קיים איום ממשי לפגיעה משמעותית בביטחון המזון של ישראל. ההסתברות לסיכונים אלה גוברת ועלולה להפוך לממשית כבר בעתיד הקרוב, לאור שינויי האקלים ועליית התכיפות של אירועי קיצון כמו טמפרטורות חריגות, שריפות, הצפות ובצורות חסרות תקדים באזורים מרובים בעולם שפוגעים כבר בשנים האחרונות בתפוקות גידולים חקלאיים.

לא זו בלבד שפתיחת השוק לייבוא מסכנת את ביטחון המזון הלאומי בישראל, ושעילות המהלך המוצע להורדת יוקר המחיה מוטלת בספק, אלא שראוי להדגיש שהחקלאות הישראלית מגדלת כיום את מרבית המזון הטרי הנדרש לאוכלוסייה. תמיכות משמעותיות בחקלאות, בהתאם להמלצות התזונה יאפשרו אספקה מקומית של חלקים משמעותיים מליבת התזונה המומלצת גם בעתיד.

התמיכות הדרושות לחיזוק החקלאות

לאור האמור לעיל וכאמור גם בהצעה, קיימת חשיבות ראשונה במעלה לתמיכה ישירה, הולמת והוגנת בחקלאות ישראל כדי לשמר אותה ואת כוחה התחרותי. אולם, להערכתנו, התמיכה המוצעת בהצעה הנוכחית

אינה מספקת לשם כך. הגישה של מתן סכום קבוע (100 ש"ח) לדונם בדומה לחלק מהמנגנון האירופי היא פשטנית מדי, וכדי לתרום לביטחון מזון וביטחון תזונתי חשוב לנצל הזדמנות זו של מעבר לתמיכות ישירות לביצוע דיפרנציאציה המתחשבת הן בערכיות הגידול למערכת המזון המקומית והן במחזור הכספי שלו. בשיטה של תמיכה קבועה ליחידת שטח יש סיכון מובנה של מעבר לגידול זול כמו חיטה בשטחים רחבים ופגיעה במשקים קטנים. כמו כן, התמיכה לא תהווה פיצוי הולם וריאלי לחקלאים על פתיחת יבוא לגידולים בעלי חשיבות תזונתית ועלויות גידול גבוהות יותר כמו פירות, ירקות חממה וקטניות למאכל אדם. כדי לתכנן תמיכה ישירה הולמת ואפקטיבית יש צורך במהלך מעמיק של דו שיח, בחינת סיכונים ובניית תכנית אסטרטגית למזון, שיגדירו את הצרכים והדרישות לפיהם תחושב התמיכה, ולא להתפתות למהלך מהיר המבוסס על שיקולים כלכליים קצרי טווח בלבד.

התמיכה הישירה המוצעת שמבוססת רק על התשלום הבסיסי (Pier I) של מנגנון התמיכה האירופי (CAP), אינה מאפשרת לחקלאות ישראלית תחרות הוגנת בהשוואה לתמונה המלאה:

1. התמיכה האירופית לחקלאים כוללת מרכיבים נוספים כמו תשלומים על פעולות תומכות סביבה ותמיכה נוספת בחקלאים צעירים, ומרכיב נוסף ומשמעותי של תמיכה במיזמים לפיתוח כפרי.
2. מעבר לתמיכת האיחוד קיים גם מנגנון תמיכה של המדינות החברות עצמן המעודד ענפים שונים באופן מיוחד, כולל מעטפת שהיא מעבר לייצור החקלאי עצמו כמו תשתית לעיבוד תוצרת, שימור קרקע וכד'.
3. חקלאי ישראל חשופים לעלויות ומגבלות גבוהות מאלו של אירופה בתחומים שונים כמו זמינות המים ומחירים, עובדים זרים, תנאי מז"א וכד'.
4. יכולת היצוא של חקלאי ישראל מוגבלת בהתחשב בכך שאין לה גבולות יבשתיים עם מדינות אחרות באירופה.

מכאן, שאימוץ מרכיב אחד מתוך מכלול התמיכות האירופאיות, שהתאמתו למצב החקלאות בישראל ולצרכים המקומיים לא נבחנה לעומק, כולל בחינת ההשלכות ארוכות הטווח של המהלך, אינו מספיק כתמיכה ישירה תחרותית ועלול להביא להידרדרות החקלאות והחקלאים בישראל.

הגנת הצומח

הצעת ההחלטה מתייחסת להגנת הצומח כחסם מרכזי ליבוא כיום, שיש לבצע בו הקלות משמעותיות כדי לפתוח את היבוא. אנו רואים בהקלות כאלו סיכון משמעותי לחקלאות ישראל, וממליצים שכל ניסיון להרחבת יבוא של מוצרי חקלאות, ובמיוחד גידולים צמחיים, ילווה **בניתוח סיכונים נרחב ובהרחבת מנגנון הפיקוח**. יש להתייחס אל מנגנון הגנת הצומח כאל "כיפת ברזל" המגנה על החקלאות, הסביבה ובריאות הציבור בישראל ולא כאל חסם.

סיכוני חדירת מזיקים ומינים פולשים הם גבוהים ולעיתים רבות בלתי צפויים, במיוחד נוכח שינויי האקלים, שמרחיבים את תפוצתם של מינים מזיקים רבים והסחר הגלובלי שמאיץ את קצב התפשטותם של מזיקים ומינים פולשים. למדינת ישראל כמדינת אי עם מספר מוגבל של כניסות ויציאות, יתרון מובנה ביכולת לבצע פיקוח ברמה גבוהה, ועדיף שתנצל יתרון זה, כפי שעושות מדינות אי אחרות כארה"ב ואוסטרליה.

הגישה המקובלת בעולם כיום ובדירקטיבה של האיחוד האירופי למניעת נזקי מזיקים ומחלות צמחים וחדירת מינים פולשים, ולפיה גם פועלים עפ"י חוק גם שירותי הגנת הצומח בישראל מבוססת על הירארכיה של שלוש רמות הגנה: (1) קביעת רשימת מינים מותרים או אסורים לייבוא בהתייחס גם למדינות המוצא ומסלול ההובלה, (2) פיקוח ואכיפה במעברי הגבול תוך הסתמכות על מערכת מקצועית רחבה לזיהוי, (3) ניטור וביעור שוטפים בארץ, למניעת או צמצום התבססות של מזיקים ומינים פולשים. יצוין שגישה זו מעוגנת גם בהסכם הבינ"ל SPS בנושא סניטציה והגנת הצומח של ארגון הסחר העולמי, ולפיו פועלים שירותי הגנת הצומח בישראל. גישה זו אסור שתהיה נתונה לפשרות או להקלות.

חשוב לציין שבמקרה של מזיקים ומינים פולשים לא מדובר בתהליך שנתי להשוותו למוצר מסחרי רגיל, ובמקרה של חדירת מזיק או מין פולש אין אפשרות ל"ריקול" מאחר שהוא מתפשט באופן מהיר, עצמאי וקשה לשליטה, **וברוב המקרים גם בלתי הפיך**. בהתאם לכך, גם בהיבט הכלכלי של הוצאה ציבורית, מגבלות מקדימות ופיקוח הדוק במעברי הגבולות הם המנגנון הזול והיעיל ביותר לטווח ארוך, לעומת הטיפול במזיקים ובמינים פולשים לאחר חדירתם והתבססותם, שהוא יקר ומסובך הרבה יותר, ולעיתים קרובות אינו אפקטיבי.

כדוגמה לכך ניתן להביא את חדקונית הדקל שפלשה לישראל לפני כעשור ופוגעת בכל ענף התמרים, ועלות הדברתה השוטפת היא גבוהה ביותר. כמו כן חדרו לארץ בשנים האחרונות מינים פולשים נוספים כנמלת האש האדומה, טרמיט פורמוסני וטרמיט קריבי שהתבססותם בארץ על הנזקים הנובעים ממנה היא בפועל כמעט בלתי הפיכה. ברמה העולמית ניתן לציין את מזיק ה-fall armyworm שהגיע מאמריקה למערב אפריקה ב-2016 ומאז התפשט בכל אפריקה תוך פגיעה משמעותית בגידולי התירס שהוא המרכיב המרכזי בתזונה המקומית, והמשיך להתפשט הלאה לאסיה ואף אוסטרליה.

ההחלטה הנוכחית כוללת מנגנון שיעקוף את המנגנון המקצועי הקיים במשרד החקלאות תוך הפרטת חלק מהתהליך, וכל זאת במטרה להרחיב את מגוון היבוא במהירות. **מהלך מתוכנן כזה חייב להתבצע בראיה ארוכת טווח ולא כמחטף, תוך ביצוע הערכת סיכונים רחבה ומבחני עלות-תועלת שיוכלו להצדיק את תוספת הסיכון ושווי הנזקים הפוטנציאליים לחקלאות, ביטחון תזונתי לאומי ארוך טווח, שירותי המערכות האקולוגיות, הסביבה והבריאות.**

התבססות על תעודת בריאות של היצרן אינה בהכרח מספקת, במיוחד במקרה של יבוא ממדינות שבהן הפיקוח רופף כמו ירדן ותורכיה, וכן בהתחשב במסלול ההובלה שהוא פתח להגעת מינים פולשים נוספים. בהשוואה לתחום אחר, ניתן להשוות זאת להכנסת נוסעים לארץ בהסתמך על בדיקת קורונה 72 שעות לפני הגעתם בלבד, ללא בדיקה נוספת בשדה התעופה בארץ ובידוד עפ"י הצורך. מה שנכון לקורונה נכון עוד יותר במקרה של מזיקים ומינים פולשים שלהם יכולת התפשטות עצמאית, ומרגע שנכנסו לארץ אין עליהם כמעט שליטה.

הניסיון להתבסס על הדירקטיבה האירופית מ-2014 למניעה וניהול פלישות ביולוגיות הינו מסוכן, מאחר שעד היום לא נבחנה במידה מספקת יעילותה באירופה, והאיחוד האירופי אמור לבצע בחינה ראשונה של הדירקטיבה רק השנה (2021). אימוץ גורף של החקיקה האירופאית בישראל גם הוא מסוכן בהתחשב בכך שבשישראל אקלים ובתי גידול שונים מאירופה, ואסדרה המבוססת על החקיקה האירופית מחייבת קודם כל התאמה לישראל, תוך בחינת הסיכונים והעלויות החיצוניות הייחודיות לה.

כבר כיום מאותרים כל העת מיני צמחים ובעלי חיים שונים בתוצרת חקלאית המיובאת לישראל, גם ממדינות שעומדות בתקינה גבוהה. אנשי המקצוע בארץ בתחום הגנת הצומח חוששים שבשל מגבלות תקציביות הבדיקות שנעשות אינן מספקות לעתים רמת הגנה מספקת כבר עכשיו, ומשאירות פתח למינים פולשים שפגעו, פוגעים ויפגעו בחקלאות, בסביבה ובבריאות. התרת הרסן בתחום הגנת הצומח הכלולה בהצעה יכולה להעמיד בסיכון קיומי ענפי חקלאות רבים, ולכן הרחבת היבוא מחייבת **החמרת הדרישות** ולא הקלות שנובעות מראיה כלכלית קצרת טווח בלבד.

קריאה לפעולה

אנו קוראים לעצור לאלתר את הרפורמה החקלאית כולל המהלכים העוקפים את הגוף המקצועי להגנת הצומח כחלק מחוק ההסדרים, ולהכין תכנית סדורה אשר תקדם רפורמה רחבה בחקלאות שתתמוך באבטחת הביטחון התזונתי של ישראל והנגשה כלכלית של סל המזון הבריא הבסיסי ובר הקיימא כולל כמובן ירקות ופירות. תכנית זו צריכה לכלול מנגנון תמיכות ישירות גמיש ומותאם צרכים שיתמרץ בין השאר גידולים עיקריים מליבת התזונה המומלצת על ידי משרד הבריאות, אימוץ פרקטיקות חקלאיות תומכות סביבה, העמקת והרחבת המחקר החקלאי לבניית חוסן חקלאי ותזונתי לישראל, כיום ובעתיד באופן בר קיימא.

ד"ר דורית אדלר

ד"ר עופר מנדלסון

נשיאת הפורום הישראלי לתזונה בת

הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא

0528884998

טלפונים : 0523335701

dorbarut@gmail.com

[Pelican1@netvision.net.il](mailto: Pelican1@netvision.net.il)

מייל:

אנשי קשר: טל חייקין, מנכ"לית הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא

tal@ifsn.org.il

0546435975

חתומים מומחי הפורום:

דר' עופר מנדלסון – אוניברסיטת תל אביב, מומחה לאגרו-אקולוגיה ומרכז תחום חקלאות בת קיימא בפורום הישראלי לתזונה בת קיימא

דר' דורית אדלר בנוסף הנה התזונאית הראשית במועצה הלאומית לביטחון תזונתי וחברה ברשת ה UN Food System Summit Champions Net המסייעת להכין את פסגת מערכות המזון של האו"ם בהובלת מזכ"ל האו"ם שתתקיים בספטמבר השנה בניו יורק

דר' אלון שפון, אוניברסיטת תל אביב, יו"ר הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא

ד"ר סיגל טפר, מכללת תל חי

ד"ר יעל קופרמן, מכון וייצמן למדע

פרופ' דנית שחר, אוניברסיטת בן גוריון

ד"ר מורן בלושטיין, הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא

סיון בן אברהם, דוקטורנטית באוני' בן גוריון

ד"ר גיורא אלכסנדרון, מכון וייצמן למדע